

provincie Utrecht

Ca. 9,8km

Godard Bentinckroute

*Ontdek de cultuur-
en natuurwaarden
in een oogstrelend
landschap*

WANDELROUTE VAN 9,8 KM

W
A
N
D
E
L
R
O
U
T
E

Colofon

*Samengesteld door
H. van het Loo
2006 - Amerongen*

*Vormgeving & dtp
Grafisch Centrum
provincie Utrecht*

*Druk
Roto Smeets Utrecht*

*Oplage
500 ex.*

Voorwoord

Voor u ligt de beknopte beschrijving van een prachtige wandelroute over de kern van Amerongen, alsmede over de landerijen van de Landgoederen Amerongen en Zuylestein. Een deel van de route gaat over terreinen die nog steeds particulier eigendom zijn. De beschrijving is neergelegd in een boekwerkje dat, in vervolg op de reeds uitgegeven Bosch van Rosenthalroute, wederom een gezamenlijke productie is van de provincie Utrecht en het Landgoed Zuylestein.

De Godard Bentinckroute is genoemd naar mijn grootvader, Ir. Godard Adriaan graaf van Aldenburg Bentinck en Waldeck Limpurg (1897-1968) wiens aandacht veel uitging naar de flora en fauna. Door zijn grote passie, de entomologie (insectenkunde), was hij veel in de natuurlijke omgeving van Amerongen en Leersum te vinden. Mede namens de provincie Utrecht, de gemeente Utrechtse Heuvelrug en de diverse andere terreinbeheerders over wier grondgebied de route loopt, heet ik u van harte welkom en wens u veel wandelplezier toe.

Voor de totstandkoming van deze beschrijving wil ik naast de provincie Utrecht in het bijzonder danken de schrijver, de heer H. van het Loo, alsmede de heer D. Pezarro voor zijn waardevolle adviezen.

Alain de Brauwere
Landgoed Zuylestein

Godard Bentinckroute

De route dankt zijn naam aan graaf Godard John Charles George Graaf van Aldenburg Bentinck, alsmede aan zijn zoon Ir. Godard Adriaan Henry Jules graaf van Aldenburg Bentinck.

Deze wandeling begint bij het Informatiecentrum Wayenstein of bij de ingang van het kasteel, de VVV (routenr. 3). Als u niet met het openbaar vervoer komt, kunt u het beste in verband met parkeermogelijkheden bij de VVV in Amerongen beginnen. Hoe men ook komt, de echte wandelaar gaat met het openbaar vervoer. De bus (lijn 50) uit Arnhem/Utrecht of (lijn 51) Veenendaal/Utrecht stopt aan de westzijde van het dorp. Vanuit Rhenen is dat niet de 1ste halte direct na de rotonde, maar de volgende (halte Galak). Vanuit Leersum is het de 1ste halte na de rotonde (halte Galak). Vanaf de bushalte gaan we niet richting garage, maar de andere kant op. Wij gaan dan de 1ste weg **RA** (Schapendrift-Zuid) en na de 2de kruising komen we op de route (routenr. 23).

De routebeschrijving wordt in vet beschreven en daarin wordt **LA**, **RA** en **RD** vermeld. Zoals te verwachten betekent dit resp. linksaf, rechtsaf en rechtdoor. Bij de routebeschrijving wordt bijv. de 2de weg links aangegeven. Dat betekent niet altijd dat de eerste een weg is, maar het kan ook een pad zijn. De nummering van de routebeschrijving staat op een kaart aangegeven.

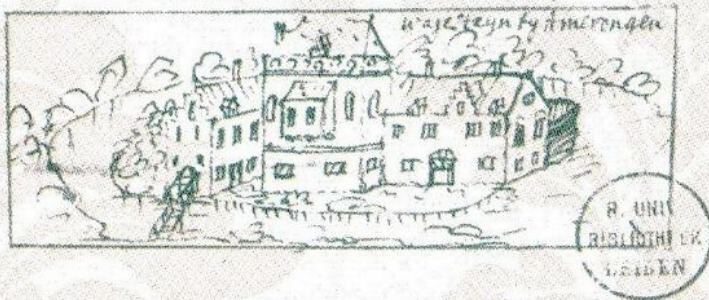
Het is toegestaan om een aangelijnde hond mee te nemen.
De Godard Bentinck route is ongeveer 9,8 km.

1

Het startpunt is bij het Informatiecentrum Wayenstein.
We gaan de weg omhoog en RA richting dorp Amerongen.

Wayenstein

Het huis Weyensteyn(1436) werd later Waaienstein, in 1782 de riddermatige hofstede en het huis Wayestein en nu Wayenstein genoemd. De naam was al in de 14de eeuw bekend.

Op een 17de-eeuwse pentekening staat de ridderhofstad als een donjon (= woontoren) met twee zijvleugels afgebeeld en deze is door een gracht omgeven.

Vermoedelijk is het gebouw vóór 1647 afgebroken, want op de linkse tekening staat waarschijnlijk een ander gebouw. Het kwam in 1696 in het bezit van Willem Nassau-Zuylestein en werd kort daarna afgebroken. Tussen 1696 en 1732 werd er een boerderij (tekening uit 1732) gebouwd en deze is in de 19de eeuw verbouwd met o.a. de huidige voorgevel.

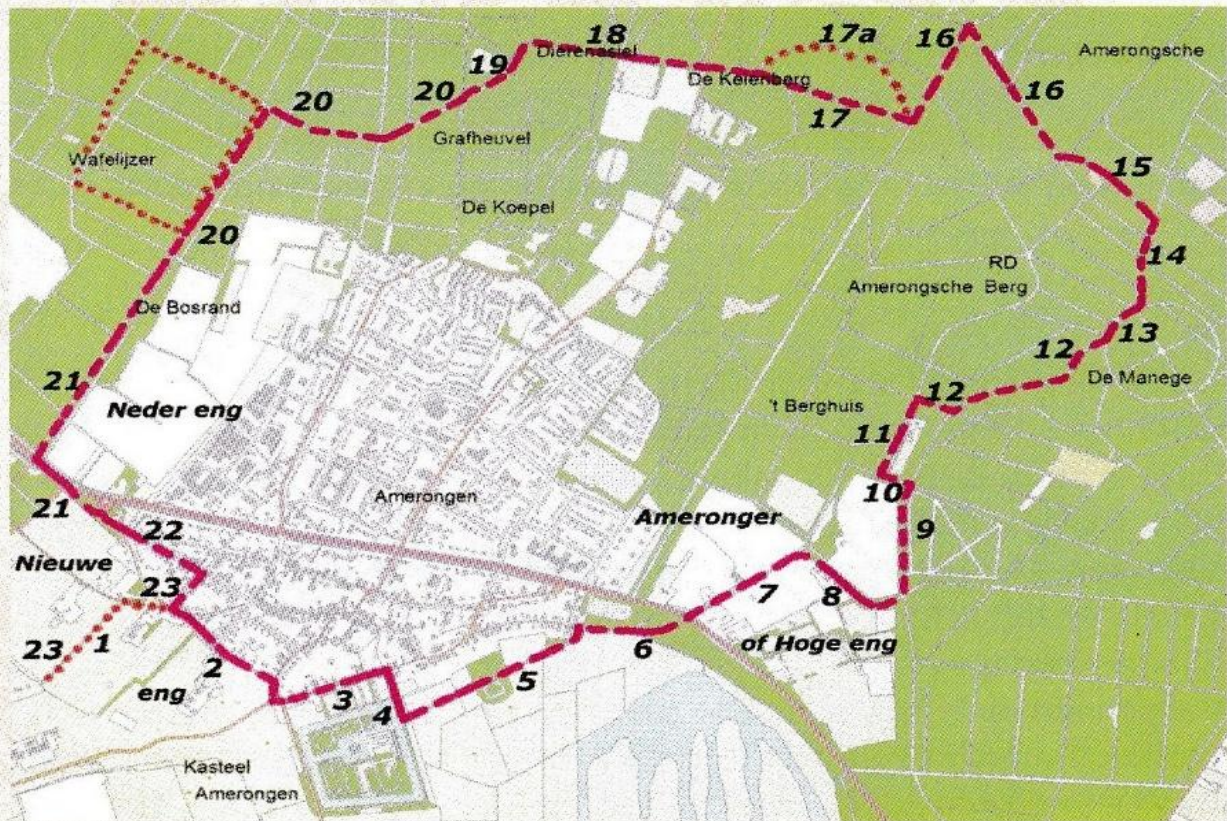
Gezien de naam is de ridderhofstad vermoedelijk in of bij een wiel of waai gebouwd.

Dat is een ronde kolk die bij een dijkdoorbraak ontstaat.

Of hier een dijk heeft gelegen of dat de kade ten noorden van Wayenstein, de Zouwe, hoger was dan nu en dan is doorgebroken, is mij niet bekend. In ieder geval staat vast dat de ridderhofstad door een gracht was omgeven.

De schuur is waarschijnlijk met stenen van de voormalige ridderhofstad gebouwd.

Oud bouwland

Vanaf Wayenstein zien we richting Amerongen eerst een vlak en daarna een hellend gebied. De ondergrond van het vlakke gebied is 10 tot 30.000 jaar geleden door de wind afgezet en bestaat uit fijn dekzand. De ondergrond van het hellende gebied is ongeveer 120.000 jaar geleden van de stuwwal gespoeld. Deze zgn. sander (of sandr) of spoelzandwaaier is grindhoudend grof zandig. Vanaf de Late Middeleeuwen zijn de voormalige akkers (eng) met plaggenmest bemest. Het gevolg is dat er een dikke teelaardelaag, een zgn. cultuurdek, op het dekzand en de sander is ontstaan.

De boerderij met gebroken kap links van deze weg noemt men Den Eng (20ste eeuw). Een eng of engelant is het oorspronkelijke bouwland; dit wordt elders es of enk genoemd. De gronden hier maken deel uit van de Nieuwe Eng als onderdeel van de Neder eng. Deze gronden zijn later dan de Ameronger of Hoge eng (misschien 10de of 11de eeuw) aan de oostzijde van Amerongen ontgonnen. In 1507 wordt de Nieuwe eng al genoemd en deze ligt bij Zuylenstein en heet dan ten Nyen enge. De Nieuwe Eng was aan de noordzijde begrensd door de provinciale weg en de Kersweg. Ten zuiden van kasteel Zuylestein en ten noorden van Wayenstein lag naar de Lekdijk een Zijdwinde (Zuwe of Zouwe). Dat is een scheidingskade tussen verschillende ontginningseenheden. Het betreft hier aan de zuidzijde de Amerongerweyde en aan de noordkant de Nieuwe Eng.

Tabaksschuur

Op nr. 30 van de Kersweg staat een tabaksschuur die omgevormd is tot woonhuis en kantoor.

De volgende tabaksschuur op nr. 28A werd rond 2002 omgevormd tot woonhuis. Deze verbouwde tabaksschuur is van 1808. Een model van deze schuur staat in het Tabaksmuseum. De puntgevels van de laatste schuur bestaan uit steen en de zijgevels uit houten wanden met hangende luiken. Met het openen van de hangende luiken, de luiken in de puntgevels én het lichten van de dakpannen werd de luchttoevoer geregeld. Dit was nodig voor het drogen van tabak. Het was ook mogelijk een rij dakpannen op te schuiven. Dat kostte echter veel werk en bracht risico's met zich mee. Rode Oud-Hollandse dakpannen en het teren van hout was kenmerkend voor deze schuren.

Rodenstein

Op nr. 28 staat dwarshuisboerderij Rodenstein. De naam verwijst naar Roodesteyn, een huis dat westelijk van deze boerderij heeft gestaan. Het is vermoedelijk in de 18de eeuw verdwenen en de huidige boerderij werd in dezelfde eeuw gebouwd. De boerderij had alleen links een schuifvenster met 24 raampjes en een aanbouw met onderdoorgang (foto voor restauratie in 2001-2002).

De naam Rodenstein is een samenstelling van roden en steen. Roden of raden betekent ontginnen uit bos en is verwant met het rooien van bos. De woning is van steen gebouwd

Oude boerderij

Op de hoek Kersweg-Donkerstraat staat een langhuisboerderij die rond 1800 is gebouwd. In de achtergevel wijzen de deeldeuren, het hooiluik en de twee stalvensters op het agrarisch verleden van deze boerderij.

We gaan aan het eind eerst RA, dan bij de Kromme hoek LA (Drostestraat) tot de VVV.

3

De Kromme Hoek en de Rode Leeuw

De ongelijke kruising van wegen wordt de Kromme Hoek of zoals in het verleden Crommenhoeck genoemd.

*Schuur in 1991
Hier was het
logement met
stalhouderij Den
Rooden Leeuw.
Boven de stal-
deuren is te lezen
Er is Goed
Logement te Voet
en te Paerd.
Op de achtergevel
leest men het
jaartal 1794.*

Er is nóg een logement in Amerongen, nl. "De Posthoorn" in de Overstraat 19-21, ook al eeuwenlang bestaand. Er zijn hier vroeger nogal wilde tonelen voorgevallen! Zo moest op 11 januari 1790 de logementhouder voor het gerecht verschijnen. Hem werd "aangesegt om op zondag geene Drinkgelagen te setten en te sorgen dat ten sijnen huise geene questien voorvielen". Anders zou zijn zaak gesloten worden

In 1787 was er namelijk al iets veel ergers voorgevallen, ook al op zondag. Op 23 maart had "ene Dirkje Morees, geboortig van Leersum, sig publike en ten aansien van nog meer andere Lieden door een corporaal op een allesints schandelijke wijze achter het Logement laten gebruiken en vervolgens dien nagt met verscheidene Soldaten hoererij gepleegd". En dat in het keurige Amerongen! Zo staat het vermeld in een verslag van Schout en Schepenen uit die tijd.

De pittoreske schuur (vorige foto) werd als stalling voor o.a. de postkoets gebruikt. Na de restauratie zijn de hoge inrijdeuren bewaard gebleven.

Onderhoud Lekdijk

Voor het onderhoud van de Lekdijk werd deze vroeger in stukken verdeeld en begrensd met genummerde stenen palen. De nummering begon vanaf de dijkpaal uit de 18de eeuw, die tegenover restaurant Den Rooden Leeuw staat. Bij de dijkverzwaring zijn de kleine palen niet herplaatst. Eén ervan staat voor het Amerongs Historisch Museum (= Tabaksmuseum).

Het leven van Jan van Ginkel, die in 1767 met zijn vrouw langs de dijk woonde, is op 4 mei van dat jaar danig verstoord, doordat er 's nachts "een onbekend Vrouwspersoon haer selven het Leeven hadde benomen door met een mes de keel af te snijden". Ook dit komen we te weten uit de verslagen van Schout en Schepenen. Het bleek dat zij 's avonds laat aangeklopt had "versoekende ingelaten te worden, seggende datse verdwaald was". Zij kwam uit Amsterdam, was op weg naar Ede, waar haar zuster als meid diende bij een predikant en ze wist niet waar ze de nacht moest doorbrengen. De vrouw van Jan van Ginkel had medelijden en gaf haar een boterham, maar ze weigerde in een aangeboden bed te slapen: ze bleef liever bij het vuur zitten. Die nacht heeft zij zich met een mes van het leven beroofd. Ook in 1767 was het leven soms moeilijk!

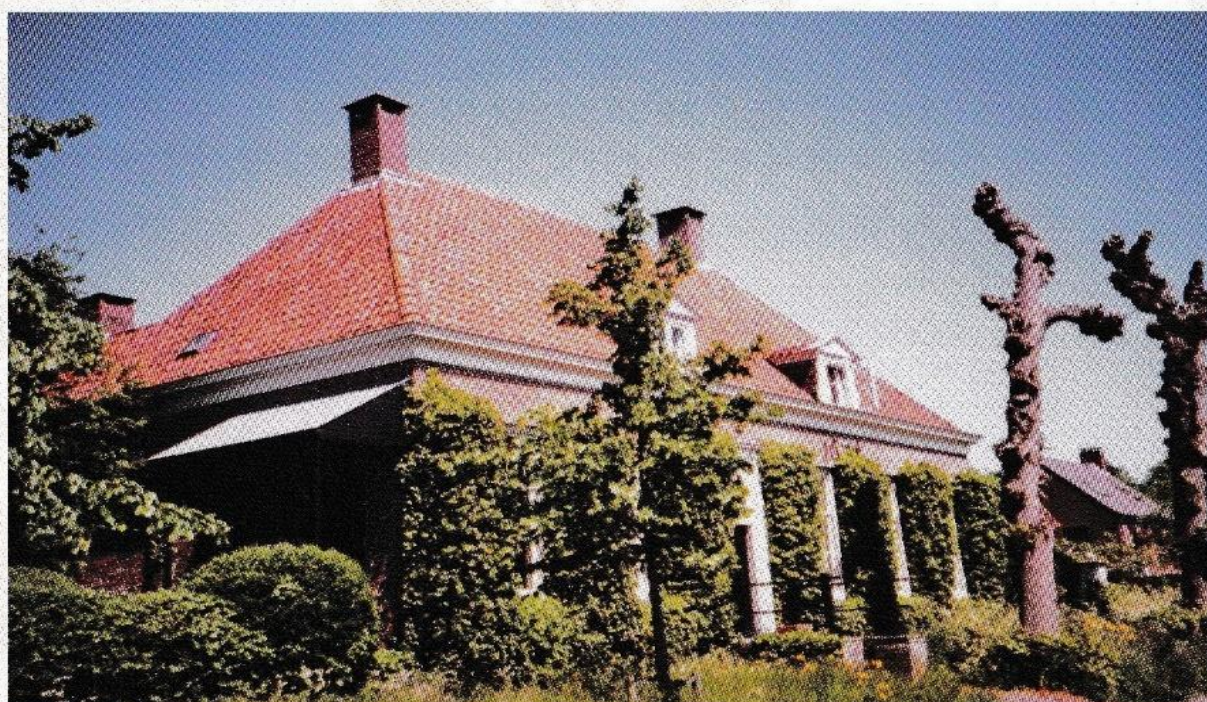
Drostestraat

Op nr. 31 van de Drostestraat zien we een langhuisboerderij. Op nr. 27 staat het Drostehuis (zie foto). De drost vormde met schout en schepenen het bestuur van het Gerecht Amerongen.

Over het Gerecht valt nog iets aardigs te vermelden: in 1662 was vastgesteld dat ieder lid op tijd aanwezig moest zijn als het "openregtdag" was. De deurwaarder luidde 's morgens precies om 9 uur het raadhuis klokje en "sette na het luiden aanstonds het Sandloopertje op de Geregtsstafel om te loopen", waarna Drost, Burgemeesteren, Schepen en Secretaris "booven" moesten zijn. Ieder die te laat was, moest terstond vier stuivers boete in het stenen spaarvarken stoppen, behalve de burgemeester en de schepenen: die betaalden maar twee stuivers. Bij algehele afwezigheid was de boete veel hoger! Er was tevens bepaald "dat alle boetens jaarlijks op Nieuwjaarsdag tot genoeg van de Drost en Gerechte sulen worden geconsumeerd".

In de vergadering van 5 oktober 1767 werden de puntjes nog eens op de i gezet. Men wilde het “consumeren op nieuwjaarsdag” blijkbaar niet missen

In november 1778 is bij het Gerecht verschenen de Kasteelheer met de mededeling dat “het Sijn Hoog Welgeborene aangenaam soude zijn indien in deese Heerlijkheit in de Wintertijd Lantaarnen wierden geplaatst”. Hij zou zelf de kosten betalen, als tenminste de ingezetenen de olie en de lantaarnopsteker voor hun rekening zouden nemen. Het aanbod is eenparig aangenomen. Amerongen was hiermee al heel vroeg een modern dorp geworden!

In april 1794 kreeg het Gerecht nog eens met de graaf te maken, want op diens verzoek werd de bode ontslagen wegens verregaande brutaliteit jegens de drost. “Hiermede zijt Gode bevolen” eindigt de brief.

Kasteel

De kasteelheren speelden in het verleden een zeer belangrijke rol bij de ontwikkeling van dorp en landschap. Het eerste kasteel dateert uit 1286. Dit kasteel werd in 1673 in brand gestoken en van 1674-1680 in de classicistische stijl herbouwd. Bijzonder aardig aan het kasteel is o.a. de dubbele loopbrug naar de ingang van het kasteel. Het interieur van het kasteel is zeer waardevol en ademt een eeuwenoude sfeer uit. Het kasteelpark is bijzonder vanwege de renaissancetuin. Veelal zijn de tuinen in het verleden omgevormd naar de Engelse landschapsstijl, maar deze

heeft z'n oude karakter behouden. In het park bevinden zich o.a. vormbomen, een prieel, een kleine dierenbegraafplaats, een fiere, oude eik en een rozentuin.

Oranjerie

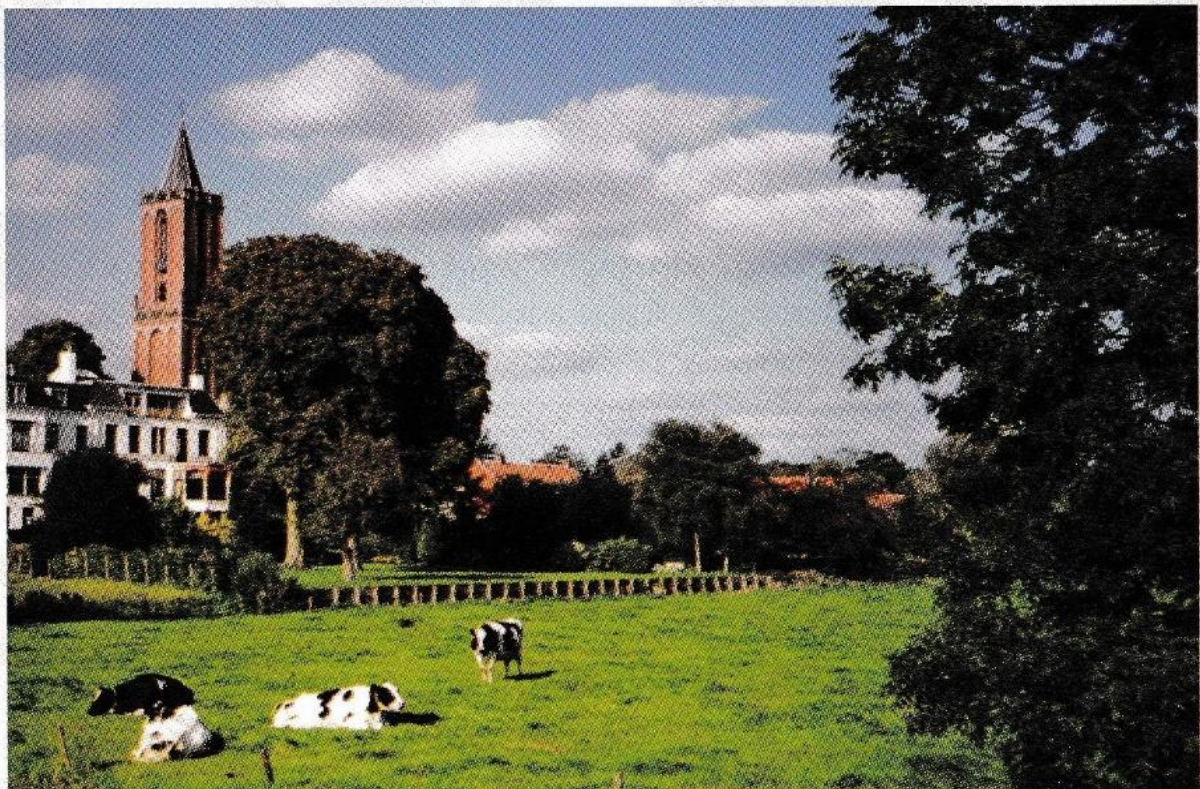
De VVV is thans gevestigd in de oranjerie; in de toekomst in het poortgebouw. Verder zien we het toegangshek uit de 17de eeuw. Het hekwerk in de zijmuren naast het toegangshek is bij de komst van de eerste auto van de kasteelheer aangebracht. Buiten het hek, tegenover de gerestaureerde oranjerie, staat een smeedijzeren lantaarn binnen een spijlenhek. Deze lantaarn is in 1919 geschonken aan graaf Godard John Charles George Graaf van Aldenburg Bentinck in verband met zijn 40-jarig jubileum als Heer van Amerongen (1857-1940); hij is de naamgever van deze route. Richting kerk staat op het kasteelterrein de voormalige koetsierswoning.

4

Daarna lopen we richting kerk en gaan bij het 1ste paadje RA naar beneden tot het weggetje links.

Pomp en rentmeesterhuis

Tegen de gevel van de koetsierswoning zien we een pomp met het jaartal 1845 in goud geschreven. Het huis aan de andere kant van het wegje is

het rentmeesterhuis van het kasteel. Zoals te verwachten woonde hier de rentmeester van het kasteel en hij had als taak de bezittingen van het kasteel te beheren.

Rijke historie

We staan hier op één van de mooiste punten van Amerongen. We kijken op de dorpsrand met o.a. het witgepleisterde Huize Oranjestein, de kerk, het kasteel en het landschap. Opvallend is de hoge ligging van het dorp en de kerk. Ze zijn gelegen op hoge zandgronden, waarvan de ontstaanswijze later wordt beschreven. Het kasteel ligt vele meters lager in het rivierengebied. Richting kasteel zien we aan de linkerkant het gebouwencomplex met de stallen en het koetshuis. Aan de grachtzijde van de stallen is een houten, unieke duiventil bevestigd. De duiven werden gehouden voor de duivenmest die in de tabaksteelt werd gebruikt. Tevens werden van duiven lekkere pasteitjes en vleesgerechten gemaakt. Zeer fraai zijn verder de monumentale poort en de vestingmuren van het door grachten omgeven voormalige verdedigingswerk, Het Bastion.

We gaan het vermelde linkerpad in.

5

Steilrand

De steilrand tussen dorp en rivierengebied is door erosie van de Rijn ontstaan. Door de schurende werking van het Rijnwater ontstond hier een steilrand, de zgn. ondergraven stuwwalzijde. De steile wand is hier door menselijke invloed afgevlakt, maar is bijv. bij Remmerden nog goed te zien.

Uiterwaard

De uiterwaard bestaat hier uit rivierklei. Het zijn gronden die bestaan uit zand en/of slibdeeltjes. Zand en slibdeeltjes werden dichtbij en fijne slibdeeltjes ver van de rivier in een rustig milieu afgezet. Dat laatste gebeurde hier en er ontstonden zware kleigronden. Bij een overstroming wordt nog steeds een zeer dun laagje slib afgezet.

Kasteel Lievendael

Dit pad heet het Lievendaeltje en is vernoemd naar het verdwenen kasteel Lievendael. Dit kasteel bij het eiken- en populierenbosje werd omstreeks 1419 gebouwd en rond 1690 gesloopt, omdat men problemen verwachtte

tussen de erfgenamen over het jachtrecht. De vorm van het kasteel was een vierkante woontoren of een klein kasteel. De oostelijke helft van de gracht is nog aanwezig. Dit gebiedje is een archeologisch monument.

Zandvoort

Bij de asfaltweg Zandvoort staat een huis dat eveneens de naam Zandvoort draagt. De oude naam Santfoort is samengesteld uit foort en sant. Een foort of voorde is een plaats in een beek of rivier die goed doorwaadbaar is. Dat kan zijn dat deze smal is of dat men over een zandplaat, een zandondergrond, kan oversteken. Zo'n situatie was er in deze uiterwaard bij de percelen Santfoort en de oversteek door de voormalige rivier (restgeul). De drie percelen met de naam Santfoort lagen ca. 150 m vanaf boerderij Zandvoort richting Rhenen, nu een kwelmoeras.

6 Bij boerderij en op de weg Zandvoort gaan wij RA en houden links aan.

Kwelmoeras

De waterpartij rechts wordt een kwelmoeras genoemd. Het water van dit moeras is o.a. afkomstig uit de Heuvelrug en komt (kwelt) via de ondergrond in het gebied. De aanleg van het kwelmoeras (45 ha) vond plaats in 2000/2002 en maakt deel uit van de natuurontwikkeling van de noordoever van de Neder-Rijn. Vanaf een hoge uitkijktoren is daar het kasteel, de graslanden, het hellingbos en het kwelmoeras met zijn vele vogels te bekijken.

Galg

Als we links een bielzen trap op gaan (en daarna weer terug), zien we binnen het hekwerk twee voetstukken van een galg. De galg had oorspronkelijk drie voetstukken en dateert vermoedelijk uit de periode 1300-1800. Hierop stonden stenen zuilen die boven met elkaar waren verbonden met een ketting. Deze voetstukken zijn de stille getuigen van Amerongen als Vrije en Hoge Heerlijkheid met een eigen rechtsbestuur. De "heerlijke" mannen hadden het recht om lijfstraffen op te leggen als geseling, onthoofding en ophanging. Ter dood veroordeelden werden op een schavot én in het openbaar bij het gemeentehuis terechtgesteld en als afschrikwekkend voorbeeld "tentoongesteld" aan de galg. Deze galg stond hier op de zgn. Galgeberg in open terrein en tussen de boven- en benedenweg (zie Via Regia). De galg stond wat dat betreft op een over-

zichtelijke plaats, maar is gelukkig nooit gebruikt. De doodstraf werd in 1870 afgeschaft. Tegen de oostzijde van deze Galgeberg was vroeger de ijskelder van het kasteel ingegraven.

Via Regia

Vanaf de 10de eeuw lag er een handelsweg van Utrecht naar Keulen. Het is een zgn. grote heer- of koningsweg (Via Regia). De dorpen waren toen verbonden door een boven- en een benedenweg. De beneden weg staat op een kaart uit 1628 als Heerwech aangegeven. Toch wordt aangenomen dat de bovenweg de Via Regia is. De bovenweg vormde nl. een min of meer rechte weg tussen de dorpen en was daarom korter. De benedenweg deed niet alleen de dorpen, maar ook de verspreid liggende boerderijen aan. De bovenweg lag ongeveer op de plaats van de huidige provinciale weg vanaf Leersum naar Amerongen en daarna via de Utrechtse straatweg, Overstraat en ging vermoedelijk via het park Lievendaal naar de Burg. Jhr. mr. H. van den Boschstraat en Rijksstraatweg richting Elst en Rhenen. In de Middeleeuwen werd de bovenweg veelal Utrechtse weg genoemd, maar in 1611 in Amerongen de Hogenwech. In 1377 betreft dit de "Oversten wech, als men van Amerongen tot Rienen.. rydt". Op een kaart van omstreeks 1700 (B. de Roy) staat deze als Den Boven wegh aangegeven.

De ligging van de benedenweg is vanaf een oude kaart te herleiden, maar blijft een onzeker gegeven. In Amerongen betreft het de Drostestraat (in 1419 bijv. den Utrechtsen weg tusschen kerk en het kasteel van Amerongen), Nederstraat, Zandvoort en Onderlangs. De laatste weg lag ongeveer op de grens van het hellingbos en kwelmoeras. Hij liep naar Elst en heet daar de Oude weg.

Godard Bentinckroute 13

Zie: [landchapvanamerongen.nl/Overig/Via Regia](http://landchapvanamerongen.nl/Overig/Via%20Regia)

Oud bouwland

We bevinden ons nu in het voormalige tabakslandschap. Op deze plaats bevinden zich de bouwlanden, waar men vroeger vooral tabak, rogge en boekweit teelde. Dit bouwland werd hier een eng of engelant, elders es of enk en nu oud bouwland genoemd. Het gebied ligt op de flank van de Heuvelrug en wordt mede daarom getypeerd als een flankeslandschap en Amerongen als een flankesdorp. We bevinden ons hier op de Ameronger of Hoge eng.

Tabaksteelt

Vanaf de 17de eeuw was er een landbouwcrisis in Nederland. De tabaksteelt vanaf rond 1615 was dan ook een welkome aanvulling op het inkomen en was in Amerongen drie eeuwen het hoofdmiddel van bestaan. De

Het tabakslandschap hier met maïs

eerste vermelding van tabak is hier in 1645 als grond wordt aangekocht om als "toebax-camp" te gebruiken, maar tabak werd voor die tijd hier al geteeld. Een belangrijk voordeel van het telen was de warme zuidhelling en een

geschikte bodemgesteldheid. De tabaksplanten werden in broeibakken gekweekt. De ramen van de broeibakken werden met papier, dat met lijnolie was ingesmeerd, beplakt. In de bakken werd onder de aarde een dikke laag paardenmest aangebracht en het zelf gewonnen zaad werd ongeveer half maart daarin gezaaid. De akker werd met schapen- en duivenmest voorbereid en half mei konden de plantjes de grond in. Rondom de perken werden pronkbonen als windvangers geplant.

De bonen noemde men tabaksbonen of Amerongse bonen. De pluktijd van de tabak was van juli tot september, in fases van het onderste tot bovenste blad. De tabaksbladeren werden aan puntige stokken, de zgn. spijlen geregen. Ze werden in een raamwerk van balken, de zgn. hank te drogen gehangen en op bossen van dertig, de zgn. klamp gelegd. De grondeigenaren, zoals o.a. de kasteelheer, stelden grond, mest (o.a. eigen duivenmest) en droogruimte beschikbaar. Zij brachten zodoende kapitaalsgoederen in en de kleine boeren verzorgden met hun gezin de teelt. Ze leefden tot de oogst van de verstrekte voorschotten.

Inkomen en einde tabaksteelt

Tabak was in de 17de en 18de eeuw een belangrijk handelsproduct en Amerongen een welvarend dorp. Midden 19de eeuw nam de teelt in Nederland en daarmee het inkomen geleidelijk af. De tabakstellers hadden in de 20ste eeuw een armoedig bestaan. Alleen tijdens de wereldoorlogen werd er veel in de tabak verdiend. Door invoer van buitenlandse tabak en daardoor afname van de vraag is de tabaksteelt in rook opgegaan. In de zomer van 1959 maakte een schimmelziekte definitief een einde aan de tabakscultuur in Amerongen.

Folklore

De tabak werd in fases geplukt en de laatste was die van "het beste goed". De oogst werd rond 1786 met een feest afgesloten.

"Wanneer het beste goed geplukt wordt, dan laat men een der beste en grootste Planten staan, tot dat de inzameling over is. Daar na verzoekt men de jonge Lieden uit de Buurt, om deze Plant mede te helpen afplukken, het welk met veel vrolijkheid geschiedt. Deze Tabakplant, die, in dit geval, altoos de Rijstenbrij plant genoemd wordt, versiert men daar na, met waaijers van verguld papier, geverwde eierschalen, klatergoud, enz. en plaatst een hoepel in dezelve, zo dat zij zich gelijk een kroon vertoont, en een schoon gezigt, voor den Planter en zijne Medehelpers, oplevert.

Zij blijft ook, om die reden, in het gewoon vertrek hangen, tot eene andere Plant, het volgende Jaar, haare plaats vervangt. Na de versiering maakt de Planter zich met de genoodigden vrolijk; en onthaalt hen niet alleen op Rijstenbrij, maar ook op een Ham, een Salaadjen, goed Vaderlandsch Bier, enz: doch tegenwoordig smaakt hen de wijn ook reeds beter, welke 'er dus ook al op tafel komt".

Hieruit blijkt dat er in de 18de eeuw duidelijk sprake was van welvaart.

Beeldje van een Amerongse tabaksplanter. Hij heeft in de ene hand een bos tabaksplanten en in de andere een karot voor de snuiftabak.

Het beeldje is te bewonderen in het Noordelijk Scheepvaart- en Niemeyer Tabaksmuseum te Groningen.

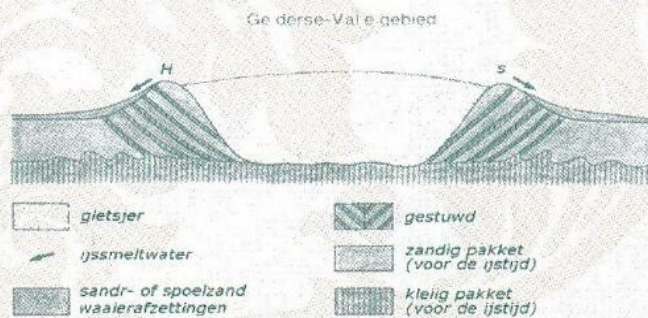
Schaapskooi

Links zien we een authentieke Utrechtse schaapskooi die in Remmerden heeft gestaan. De herbouw van deze schaapskooi werd in 2000 met de originele gebinten, pannen en stenen uitgevoerd. Deze schaapskooi brandde wederom af in 2006.

Stuwwallandschap

De Utrechtse Heuvelrug, het stuwwallandschap bestaat hier uit een stuwwal en een spoelzandwaaier (sander). De sterk hellende stuwwal zien we rechts in het bos en de lichthellende sander achter ons tot en met het dorp.

Kenmerkend voor dit landschap is het grindhoudende grove zand met plaatselijk stenen.

Schematische doorsnede ontstaan van stuwwal naar Verbraeck, 1984.

H is de Utrechtse Heuvelrug

S is stuwwal van Ede-Wageningen

Stuwwal

Rond 200 000 jaar geleden vond er een ingrijpende klimaatsverandering plaats, want toen brak de voorlaatste ijstijd (Saalien) aan. In de Saale-ijstijd vormde zich een aaneengesloten ijskap, dat landijs wordt genoemd. Deze ijskap splitste zich onderweg in diverse ijstongen (gletsjers). Een gletsjer van het landijs drong hier ongeveer 150 000 jaar geleden door in het oerdal van de Eem (nu de Gelderse Vallei). Door de geweldige

kracht van de ijsmassa werd het oerdal verbreed en dieper uitgeschuurd. Aan beide zijden van de 100 meter hoge, misschien wel 200 meter hoge gletsjer, werd vooral grind en grof zand en wat leem omhoog gestuwd (stuwwal van Ede-Wageningen en de Utrechtse Heuvelrug). Door de druk van de gletsjer brak de diepbevroren bodem in lagen uiteen en de bodemlagen werden dakpansgewijs omhoog geschoven. De zo gevormde bodem wordt een stuwwal genoemd. De stuwwal vertoont een groot verschil aan terreinvormen, maar de steile helling is kenmerkend. Verder is deze sterk golvend en op de hogere delen plaatselijk vlakker.

Bij de Amerongse berg heeft een tweede stuwing plaatsgevonden. Mede hierdoor is deze de hoogste berg (ca. 69m+NAP) van de provincie geworden.

Sander

Aan het eind van de Saale-ijstijd, ongeveer 120 000 jaar geleden, smolt het landijs. Daardoor stroomde veel smeltwater over de stuwwal, hetgeen ook veel erosie veroorzaakte. Aan de zuidzijde werd o.a. veel zand en grind van de ontdooide bovenlaag gedurende een lange periode met het smeltwater meegevoerd en waaivormig aan de voet van de stuwwal afgezet. Het gebied met dit spoelzand wordt een sander of spoelzandwaaier genoemd. Dit gebied helt licht af tot en met het dorp en was grotendeels eeuwenlang als bouwland in gebruik.

We wandelen hier LA tot het monument.

10

De kolom

De zonen van Lady Athlone namen deel aan de slag bij Waterloo. Uit dankbaarheid voor hun thuiskomst richtte zij dit monument, de zgn. De Kolom of De Naald op.

We gaan de 1ste weg RA

11

Het berghuis

Het Berghuis (foto vóór 1927) is in de 19de eeuw gebouwd en was toen al een restaurant. Tevens was het ingericht als een hotel en pension. Bijzonder aantrekkelijk is, maar zeker ook was in het verleden, de speeltuin.

Grafheuvel

Tegenover de Bergschuur, het Informatiecentrum van de Stichting Het Utrechts Landschap, ligt een kunstmatige grafheuvel als voorbeeld hoe zo'n grafheuvel in werkelijkheid eruit kan zien. Het geeft inzicht in het

begraven van doden vanaf zo'n 4850 jaar geleden. Vanaf het eind van de Nieuwe Steentijd werden grafmonumenten opgeworpen; wij noemen ze een grafheuvel. Dat is een aarden heuvel over het graf van een dode. De grafheuvels werden aan het eind van de Nieuwe Steentijd van bosplaggen gebouwd en waren in verhouding niet zo hoog. Rondom de grafheuvel werd veelal een greppel gegraven of soms een krans van palen geplaatst. In deze periode werden alleen "leiders" op deze wijze begraven. De overige mensen werden in een eenvoudige kuil begraven die afgedekt werd met grond. In de Bronstijd worden de oude heuvels veelal met heideplaggen opgehoogd of nieuwe ervan gemaakt. Ze kregen geleidelijk meer het karakter van een familiegraf. Bovendien werden doden bijgezet in de grafheuvels. In het eerste deel van de

Midden Bronstijd werd naast het begraven (lijkbegraving) voor het eerst crematie toegepast. De as werd in een urn gedaan en deze werd bijgezet in de grafheuvel. Vanaf de Late Bronstijd, zo'n 3100 jaar geleden, vond alleen nog crematie plaats en werd de urn in een urnenveld, een veld met heuveltjes met urnen daaronder, begraven. Grafheuvels zijn wettelijk beschermde monumenten en mogen niet worden betreden.

Kunstmatige grafheuvel

Midden Bronstijd werd naast het begraven (lijkbegraving) voor het eerst crematie toegepast. De as werd in een urn gedaan en deze werd bijgezet in de grafheuvel. Vanaf de Late Bronstijd, zo'n 3100 jaar geleden, vond alleen nog crematie plaats en werd de urn in een urnenveld, een veld met heuveltjes met urnen daaronder, begraven.

Grafheuvels zijn wettelijk beschermde monumenten en mogen niet worden betreden.

Weymouthden

Op de hoek links van de volgende kruising staat een fraaie Weymouthden. Een kenmerk van deze boom is dat er vijf naalden in een bundeltje zitten. Bij grove dennen zitten er twee naalden in een bundeltje.

12

We lopen de stuwwal op en bij de 1ste kruising na het Berghuis RA en bij de volgende LA het dal in.

Een erosiestroom

In dit beukenbos is de ligging van het dal, een zgn. droog dal, te zien. Tijdens de Weichsel-ijstijd (10 tot 70 000 jaar geleden) bereikte het landijs Nederland niet. In de koudste perioden van deze ijstijd was het land-

schap een poolwoestijn en was de ondergrond permanent bevroren. In de zomer dooide de bovenlaag en ontstond er een modderpoel. De neerslag en het smeltwater zakten niet door de bevroren ondergrond en stroomden aan het oppervlak af. Het water zocht de laagste delen op en vormde beekjes. Deze sneden in de bevroren ondergrond. Daarbij werd zand en grind meegevoerd en waaivormig afgezet in de dalmond. Toen de temperatuur steeg, verdween de permanent bevroren laag en kon het water in de ondergrond wegzakken (foto elders). Een dergelijke beek wordt een sneeuwsmeltwaterdal of droog dal genoemd. In een stuwwal zijn deze dalen, zoals hier, veelal diep en in een spoelzandwaaier (sander) ondiep ingesneden.

Als we verder lopen, verlaten we het dal, komen op een deel van een rondweg en houden daarop links aan.

11

Manege

Op de Veldnamenkaart, die in het Tabaksmuseum te koop is, staat een bosperceel met Manege weergegeven. Het is een gebied dat in 1790 door de kasteelheren is bebost. De vorm van dit gebied is een “wagewiel” met acht “spaken”, waarvan er nog vier resteerden. De “spaken” zijn 135 m lang en de omtrek van de “velg”, de rondweg, ongeveer 900 m. Zo’n bos wordt een Sterrenbos genoemd. Langs de paden en de rondweg stonden in het verleden beuken. De aanleg van het Sterrenbos verhoogde toen de status van de eigenaar en men kon er jagen.

Voorheen was hier een geweldig uitzicht over de Betuwe, over de heide van de Heuvelrug en de Gelderse Vallei, maar dat verdween door de boomgroei geleidelijk. In 1790 stond ten zuiden van de Manege al bos, terwijl aan de noordzijde toen nog heide groeide. Dit gebied werd door ruiters gebruikt en werd daarom Manege genoemd.

In het midden van de Manege staat een eik. Deze zgn. “eenzame eik” is min of meer de as van het wiel en staat op ongeveer 64m+NAP. Rondom deze eik lag in 1950 nog een aarden wal in de vorm van een bank. De eik is in de 2de wereldoorlog getopt en werd door het Nederlandse en later Duitse leger als een uitkijktoren gebruikt.

Bij de rondweg zijn rond 1990 beuken geplant, maar het Sterrenbos werd begin 2004 in oude glorie hersteld met o.a. jonge beukenlanen langs acht spaken.

14

Na het "donkere" bos gaan we niet linksaf, maar verlaten de rondweg RD (gele route). We passeren dan links twee boswegen en daarna een brede weg.

Kruisbek

Op de Utrechtse Heuvelrug worden steeds vaker kruisbekken waargenomen. Aan de linkerkant zien we lariksboomen staan die bij voorkeur door kruisbekken worden bezocht.

15

Na de brede weg gaan we het 1ste pad LA (gele route).

Leemkuil

In het verleden werd hier leem gegraven. Die werd in het verre verleden gebruikt om wanden van boerderijen aan te smeren. In leem zitten klapperstenen en die werden in het verleden gewonnen om ijzer van te smelten. Een klappersteen is een ijzeren mantel met daarin een gedroogd lemen balletje. Bij het heen en weer schudden ging dit klapperen. Tot in de 20ste eeuw werd leem gebruikt om wegen te verharderen of gaten in wegen op te vullen.

16

Na de leemkuil komen we op een kruising en gaan niet de steile weg af, maar min of meer RD met het "donkere" bos aan de linkerkant. Op een vijfsprong na het droge dal wandelen we LA.

Droog dal

Voor de vijfsprong zien we een laagte. Aan de linkerkant van de weg is het begin van het droge dal dat nog ondiep ingesneden is. Aan de rechterkant is het dal diep in de stuwwal ingesneden.

Keileem

Het landschap stuwde niet alleen vnl. zand en grind omhoog, maar bracht hier ook zwerfstenen en keileem. Keileem is ontstaan onder de ijskap, toen deze over klei, zand en stenen naar ons land schoof. Dit geheel

werd opgenomen en door het enorme gewicht van het ijs vermalen. Vanwege het hoge leemgehalte en de vele stenen wordt dit keileem genoemd. Dit is de zgn. grondmorene van de ijsskape. Aangezien de ijsskape over de stuwwal is geschoven, werd aan het oppervlak keileem afgezet. Deze keileem is door erosie vrijwel geheel verdwenen. In de diepe ondergrond van de Gelderse Vallei wordt deze keileem wel aangetroffen. Met de grondmorene en in het onderste deel van de ijsskape zijn stenen, de zgn. zwerfstenen, meegevoerd. Van deze stenen is de herkomst te bepalen. Omdat de gletsjer over de stuwwal is geschoven, werd de bovenkant afgevlakt. Na de vijfsprong lopen we nabij de randen van zo'n gebied. Ten noordwesten van de vijfsprong ligt zo'n gebied: de Vlakke Berg.

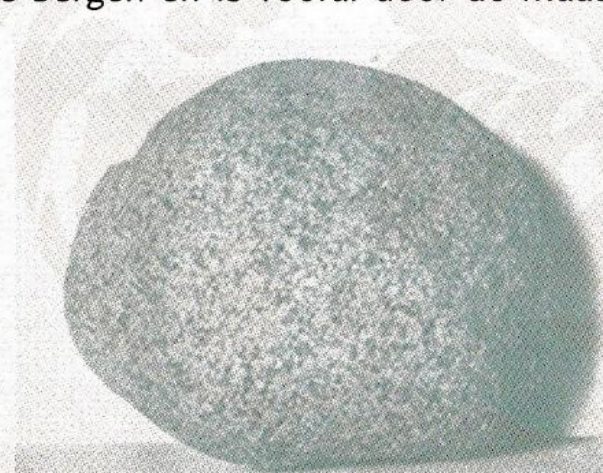
Zwervende stenen

De stenen die hier voorkomen, zijn van oorsprong door rivieren of gletsjers aangevoerd. De door de rivieren aangevoerde stenen zijn in het algemeen glad (bijv. grind). Het betreft erosiemateriaal (stenen, grind en grof zand) uit Midden Europese bergen en is vooral door de Maas en Rijn aangevoerd. De steentjes in dit materiaal betreffen veelal grind (kwarts), maar ook in zeer geringe mate bijv. agaten, jaspis en bergkristal.

Belangrijkste herkomstgebieden zijn het Hunsrückgebied, het Taunusgebergte, het Zevengebergte en de Eifel (Duitsland), de Ardennen (België) en de Vogezen (Noord-Frankrijk).

In de groeven Donderberg (Leersum) en Kwintelooijen (Rhenen) zijn tellingen verricht aan stenen die door de gletsjers uit het noorden zijn aangevoerd. Deze zgn. zwerfstenen zijn veelal ruw. Het zijn granieten uit Midden Zweden en verder Bruine Oostzeeporfier en granieten uit Zuid-Zweden en Bornholm. Er zijn bij de telling 15 soorten graniet naar herkomstgebied onderscheiden, zoals bijv. Uppsala-, Bornholm-, Sala-, en Stockholmgraniet (foto).

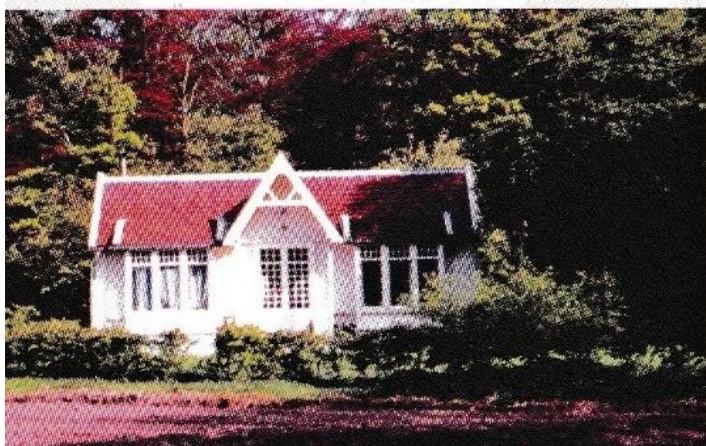
Grote en kleine zwerfstenen hebben altijd de belangstelling van mensen getrokken. Ze werden voor het maken van hunebedden, voor het "bestraten" van wegen, voor fundering van gebouwen, voor verzwaring van zinkstukken bij dijken en voor grensafbakening van percelen gebruikt. Misschien weet u nog dat ze op de zuurkoolpot lagen en ze verfraaieren nu

menige tuin. Eén zwerfsteen in Leersum weegt ca. 12 000 kilo, maar bij het gemeentehuis van Winterswijk staat een steen van 42 000 kilo. Vanuit Denemarken is door de gletsjers o.a. vuursteen (scherp gevormd) afkomstig uit kalkformaties aangevoerd. Door de rivieren aangevoerde vuursteen is afgerond en glad.

17

Na de vijfsprong gaan we bij het 3de pad RA de gebogen weg in (niet de mountainbikeroute), houden links aan en komen dan weer op de route, gaan daar RA langs de afrastering en passeren een asfaltweg.

Het Hazenhuisje

Het houten, witte huisje aan de linkerkant wordt Het Hazenhuisje genoemd. Het kreeg deze naam, toen het in 1953 van kasteel Doorn naar hier werd overgebracht. Het was oorspronkelijk een speelhuisje voor de kinderen van de ex-keizer van Duitsland.

18

Vervolgens passeren we na het dierenasiel een afsluitboom tot een bocht naar links.

Afwijkende begroeiing

In de bocht zien we links een plaats waar vroeger een huis heeft gestaan. Dat is de reden dat de begroeiing hier afwijkt. Hier bloeit bijv. van juni tot september de reuzenberenklauw (zie foto). Het is een wit bloeiende schermbloem. Dichtbij staan o.a. 2 linden, 3 Amerikaanse eiken en een tamme kastanje. Aan de andere kant van de bredere weg zien we een beukenbos. Dit zgn. “donkere” bos laat weinig licht door. Er groeit dan ook op deze niet zo rijke bovenlaag weinig vegetatie. (In Limburg staan beuken op de rijkere lössgronden en de ondergroei is dan uitbundig.)

Acacia

Enkele tientallen meters verder zien we rechts enkele, grillig gevormde acacia's (officieel robinia) met een diepgegroefde bast. De kroon van deze boom is veelal transparant, bloeit met witte trossen en aan de takken zitten doorns.

Als we verder lopen, verlaten we het dal, komen op een deel van een rondweg en houden daarop links aan.

Het wafelijzer

Op de routekaart ziet u Wafelijzer staan. De naam Wafelijzer werd in 1705 al genoemd en dankt zijn naam aan de vorm van het padenpatroon. Dit is een heel oud bosgebied dat ook nu nog omgeven is door wildwallen (zie afb.). Wildwallen zijn dichtbeplante houtwallen en ze dienden om het bos te beschermen tegen groot wild en de schapen op de heide. Op veel plaatsen ligt de greppel nog zichtbaar aan de buitenkant. De reden daarvan was dat de dieren een grotere hoogte moesten overbruggen om in het bosperceel te komen.

Deze percelen waren voor een klein deel (rechts boven op de kaart) al in 1664 en in ieder geval in 1800 geheel bebost. Het was de beginfase van het aanleggen van bos op de grote stille heide.

De twee percelen ten zuiden van de omwalde bospercelen zijn tussen 1800 en 1900 in bos aangelegd.

Oud bouwland

De Neder eng (Nedenencge), het oude bouwlandgebied links, is in de Late Middeleeuwen, maar vóór 1382, ontgonnen. Na het ontginnen van het bos was er duidelijk nog geen sprake van een donkere teelaardelaag. Door bewerking ontstond er geleidelijk een bovenlaag en toen men met plaggenmest ging mesten, is deze laag geleidelijk millimeter na millimeter dikker geworden. Een dergelijke dikke teelaardelaag wordt een cultuurdek genoemd.

Schapendrift

Links en rechts van de zgn. Kopse laan ligt aan beide zijden een brede grondwal met plaatselijk bomen. Deze grondwallen zijn een restant van voormalige houtwallen. Op deze wallen was de begroeiing zeer dicht. De schapen konden niet door de houtwallen en werden via de zgn. schapendrift naar de heide geleid. Bovendien kon het grote wild niet op de akkers komen. Een houtwal werd aangelegd door het graven van een greppel en met de vrijkomende grond werd een wal opgeworpen. Op de wal werd eikenhakhout geteeld en verder dicht geplant met bijv. meidoorn en hulst.

Huis Zuylestein

Rechts zien we aan deze kant van de weg de in 2005 gemaakte zichtas naar het nieuwe Huis Zuylestein. Dit laatste werd in 1982/83 gebouwd. De bouwstijl van het huis is afgeleid van het oude kasteel. De toegang wordt gevormd door een fraai smeedijzeren hek.

21

We lopen RD, steken de provinciale weg over en gaan voor de portierswoning LA.

Portierswoning

Deze woning, behorend bij het landgoed Zuylestein, is in 1895 gebouwd. Bijzonder fraai is het smeedijzeren hek met kronen.

Zwaard en tol

Tussen de portierswoning en de bebouwde kom van Amerongen heeft men een tweesnijdend, ijzeren zwaard (te zien in het Rondeel te Rhenen) uit de 8ste eeuw gevonden. Vermoedelijk is dit zwaard een bijgave

in een middeleeuws grafveld geweest. Dit leidt men uit resten stof af. Bovendien lagen de grafvelden langs de Bovenweg (provinciale weg en Utrechtsestraatweg), de handelsroute van Keulen naar Utrecht. Van 1820 tot 1900 werd in deze omgeving tol geheven. Het tolhuisje werd in 1930 afgebroken.

Bij de rotonde houden we rechts aan en wandelen de linkerweg (Utrechtsestraatweg) in.

22

Sfeervolle entree in Amerongen

Het huis links is in 1886 als schuur gebouwd. Deze werd net voor 1900 tot huis met een klokgevel omgebouwd. De witgepleisterde schuur ertegenover met rode dakpannen dateert uit 1879. De zijmuren volgen de straat. Het gevolg is dat de schuur aan de voorkant smaller is dan aan de achterkant.

Oude boerderijen

Net voor de bebouwing van deze weg staat rechts een herplaatste grens-paal.

Er staan diverse oude langhuisboerderijen (op nr. 41, 37 en 26) langs de Utrechtsestraatweg. Het zijn oude boerderijen met het woon- en bedrijfs gedeelte onder één doorlopende kap en met een rechthoekige plattegrond. De boerderij op nr. 37 was opgedeeld in 2 woningen.

Bijzonder aardig is dat op de deel van nr. 39 een waterpomp stond die ook voor perceel nr. 37 werd gebruikt. Aangezien er maar één zwengel was, werd er een gat in de muur gemaakt om te kunnen pompen.

We wandelen de 1ste weg RA (Schapendrift-Zuid), gaan aan het eind RA en de linkerweg (Zuylesteinseweg) in en daarna de 1ste weg LA naar het Informatiecentrum Wayenstein.

23

Verantwoording

Balen, mr. W.J. van, e.a., 1958. *Lof der Tabak. Uitgave van de Boekerij, Baarn, foto beeldje van tabaksplanter.*

Bodemkaart van Nederland, schaal 1:50 000, 1973. *Blad 39 West en Oost, Rhenen. Stichting voor Bodemkartering, Wageningen.*

Dekker, dr. C., 1983. *Het Kromme Rijngebied in de Middeleeuwen, Een institutioneel-geografische studie, Stichtse Historische Reeks, De Walburg Pers, Zutphen.*

Grasduinen, *foto van ree*

Kerkvoogdij Hervormde Gemeente Amerongen, 1995.

Andrieskerk Amerongen.

Kurpershoek, Eric en Ernest Kurpershoek; *eindred.: Fred Gaasbeek, 1996. Amerongen, geschiedenis en architectuur, Uitgeverij Kerckebosch-Zeist; SPOU-Utrecht.*

Landbouwuniversiteit Wageningen: *Centrale Bibliotheek afd. Speciale Collecties: inv. nr. KK1220, Ultrajectinus/anct. Balthazaro Florentio Berkenrode, Ametelo-dami: apnd H. Hondius, kaart uit 1628.*

Loo, H. van het, 1991. *Bescryvinge van Ameronghen, Mens, bodem en landschap met een verleden, uitgave Heemkundige Stichting, Amerongen.*

Loo, J.A. van het, *tekening en overige foto's.*

Oosterhuis, J.W. en B.F.M. Rademaker, 1988. *Historisch onderzoek naar het beheer van bossen en natuurterreinen. Uitgave: Staatsbosbeheer, Inspectie Terreinbeheer, afd. Beheersplanning.*

Provincie Utrecht, 2005. *Vaststelling van de route.*

Rijksarchief Utrecht uit Atlas Coenen van 's Gravensloot, *het Kap. S. Pieter en de Top. Atlas, foto uitzicht.*

Rijksdienst v.d. Monumentenzorg, Zeist. *Foto interieur kerk.*

Nationaal park, Utrechtse Heuvelrug i.o., 2003. *Nieuwsbrief nr. 6 van het Nationaal park, Utrechtse Heuvelrug i.o.*

Verbraeck, A, 1984. *Toelichting bij de Geologische Kaart van Nederland 1:50 000, Blad Tiel West (39W) en blad Tiel Oost (39O), Rijks Geologische Dienst, Haarlem.*

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van H. van het Loo, Jachtlaan 15, 3958, EJ Amerongen.

De omgeving van Amerongen en Leersum heeft een zeer afwisselende ontstaanswijze achter de rug. In grote lijnen wordt hier de Utrechtse Heuvelrug en het rivierengebied met hun eigen kenmerken onderscheiden. Niet minder belangrijk is de ontwikkeling van het landschap. Mensen hebben vanaf de prehistorie in deze omgeving gewoond en deze zijn van groot belang geweest voor de aankleding van het landschap. Een afspiegeling van hun leefwijze vinden we regelmatig terug in het landschap. Veel van deze waardevolle en veelal zichtbare elementen worden bij deze wandeling beschreven. De historie van het landschap is als het ware af te lezen in het veld. Dit boekje kan daarvoor een bijdrage leveren. Niet alleen de kennis van dit gebied, maar ook het zeer fraaie landschap, biedt de natuur- en cultuurliefhebber zeker gezonde ontspanning.

Deze wandeling is ongeveer 9,8 km.

Verschenen wandelboekjes:

- 1 Wandelen in Amerongen en omgeving
Dit is een samenvatting van boekje 2, 3 en 4
- 2 Wandelen langs berg en dal
- 3 Wandelen in historisch Amerongen en Bovenpolder
- 4 Wandelen langs vergezichten
- 5 Wandelen in Leersum en omgeving
Dit is een samenvatting van boekje 6, 7 en 8
- 6 Wandelen in historisch Leersum
- 7 Natuurlijk wandelen in het Leersumse Veld
- 8 Rondje Amerongen, Leersum en Zuylestein

Overige wandelingen:

- 9 Wandelen in Overberg en omgeving
- 10 Wandelen langs grafheuvels van Leersum naar Rhenen

Verschenen fietsboekjes:

- a Kastelenroute
- b De Blauwe Kamerroute
- c Vallei- en Betuweroutes met:
 - Grebbelinie-, Berg/Vallei- en
 - Binnenveldroute én Buren in Buren

Landgoed *Zuylestein*

 provincie :: Utrecht